

UNA SITJA IBÈRICA A LA VINYA DEL TICÓ (OLÈRDOLA)

JOAN GARCIA I TARGA

La intervenció arqueològica d'urgència a la Vinya Ticó ha permès la documentació d'un punt més a tenir en compte quan parlem de procés de romanització a la plana del Penedès. La conveniència de materials ibèrics (clarament majoritaris quantitativament) amb elements d'importació itàlic i nord-africà ens informa també sobre la dinàmica comercial de la zona a mitjans del segle II aC.

D'altra banda, aspectes específics d'aquest material que formava part de l'ompliment de la sitja i d'altres elements arqueològics propers a l'estructura doten en aquest indret de major importància de la que pot extreure's de l'anàlisi d'aquesta estructura.

** Vull agrair l'ajuda prestada pels membres de la Carta Arqueològica de l'Alt Penedès (ROCA, G.; SERVIA, A. i SENABRE, M.).*

UNA SITJA IBÈRICA A LA VINYA DEL TICÓ (OLÈRDOLA)

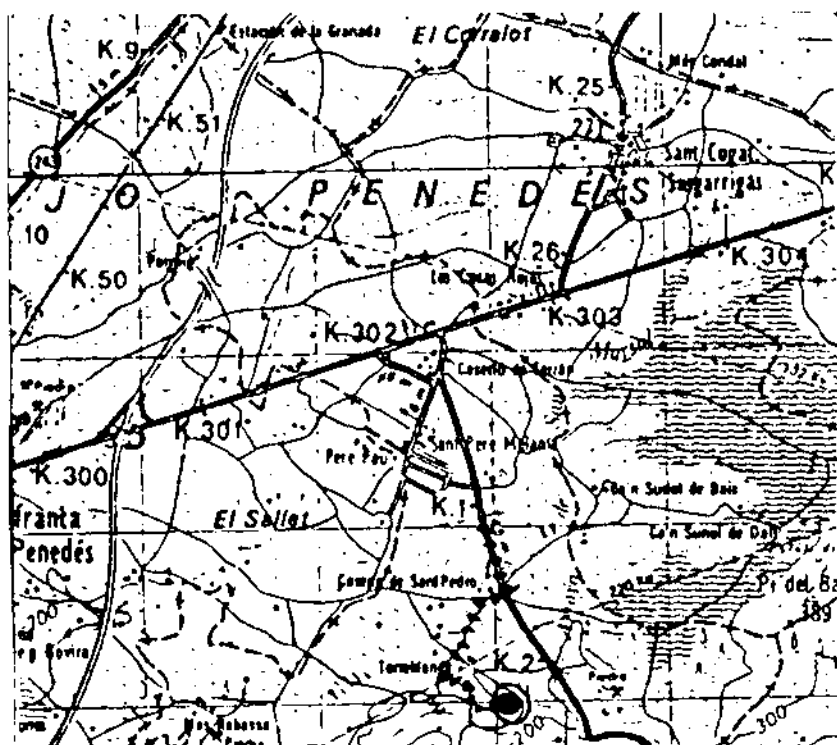
L'any 1987, la Secció d'Arqueologia del Museu de Vilafranca va portar a terme, sota la direcció de Josep Mestres i amb la participació de Joan Socies, Josep Gràcia i qui subscriu l'article, una excavació d'urgència al lloc anomenat Vinya Ticó o Can Torres, dins el terme municipal d'Olèrdola.

Fruit de l'eixamplament d'un camí, es va posar al descobert part d'una sitja seccionada en les seves 3/4 parts, reomplerta en la seva totalitat, de materials ceràmics d'època ibèrica. Al llarg de dues tardes de treball, es va procedir a la seva excavació i documentació.

SITUACIÓ TOPOGRÀFICA DEL LLOC

Les coordenades cartogràfiques del lloc són les següents:

1º 44' 45"E / 44º 20' 14"N. Es troba situada a 204 metres sobre el nivell del mar. Actualment, es localitza al marge d'una vinya, dins un terreny argilós, en un sector de plana, situat al SE del Barri de Can Torres (vegeu-ne plànol).

Vinya del Ticó. Situació geogràfica.

A.- Mapa Militar de España, 1:50.000 (1983), Vilafranca del Penedès, 35-16 (419).

Vinya del Ticó. Situació geogràfica.

B.- Mapa Diputació de Barcelona, 1:5.000, full 250/279-128, octubre 1980.

CARACTERÍSTIQUES DE L'ESTRUCTURA I METODOLOGIA D'EXCAVACIÓ

Es va documentar part d'una sitja de forma ovoide lleugerament concau en el seu fons. Es conservava únicament 1/4 part del seu volum inicial. El diàmetre aproximat era 1,5 m i la seva alçada era d'uns 90 cm.

Si alguna característica defineix aquesta estructura arqueològica és la gran quantitat de material ceràmic present i l'estructuració dels diversos materials en base a la deposició dels materials. D'aquesta forma, i amb una quantitat de terra mínima, es diferencien els següents nivells (vegeu-ne secció):

1. Nivell superficial: terra marronosa amb calç.
2. Nivell amb inclinació est i amb material ceràmic.
3. Nivell d'abocament ceràmic.
4. Nivell més potent, mateix sediment. Materials ceràmics i pedres diverses en reduïda mida.
5. Nivell base de la sitja; terra argilosa alterada pel foc.

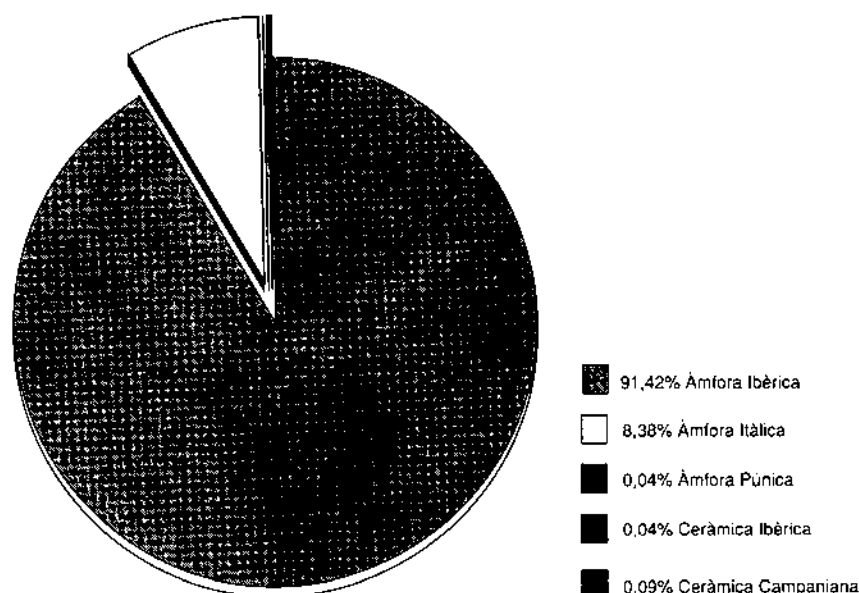
Donat que l'estratigrafia de la sitja ens venia marcada pels successus abocaments de material ceràmic, vàrem procedir al buidatge sistemàtic de cada nivell, fins arribar al cinquè, del qual vam recollir mostres de terra cremada.

DESCRIPCIÓ I ESTUDI DE MATERIALS (vegeu-ne gràfic)

S'han comptabilitzat 2.123 fragments ceràmics dins els quatre nivells arqueològics de l'estructura. A partir d'aquesta dada hem calculat el percentatge de representació de cadascuna de les produccions presents:

- Àmfora ibèrica:	1.941 fragments
- Àmfora itàlica:	178 fragments
- Àmfora púnica:	1 fragment
- Ceràmica ibèrica:	1 fragment
- Ceràmica campaniana:	2 fragments

ESTUDI DE MATERIALS CERÀMICS

Material ibèric: S'han comptabilitzat 1.800 fragments informes, 103 vores, 35 nanses i 3 pivots. S'observen dues coccions diferenciades: una primera de tipus oxidant i una segona amb dues coccions oxidant i reductora (coneguda com pasta de sandvitx).

Si tenim en compte que els fragments corresponents als llavis tenen una mitjana de corda de 6 a 7 cm i que el diàmetre mig de les vores oscil·la entre 12 i 15 cm, calculem que la quantitat d'àmfores abocades dins la sitja estaria entre 25 i 30. D'altra banda, les fractures rectilínies de les peces ens indiquen l'absència de rodament i el seu abocament intencional dins aquest espai. La presència de peces amb defectes de cocció ens orienta a pensar en una fornada defectuosa que va obligar a la inutilització de part dels recipients amfòrics corresponents a un forn, situat pels voltants d'aquest indret.

Dins les produccions ibèriques, destaquem un fragment de **ceràmica ibèrica oxidada**, únic material no amfòric documentat. Es tracta

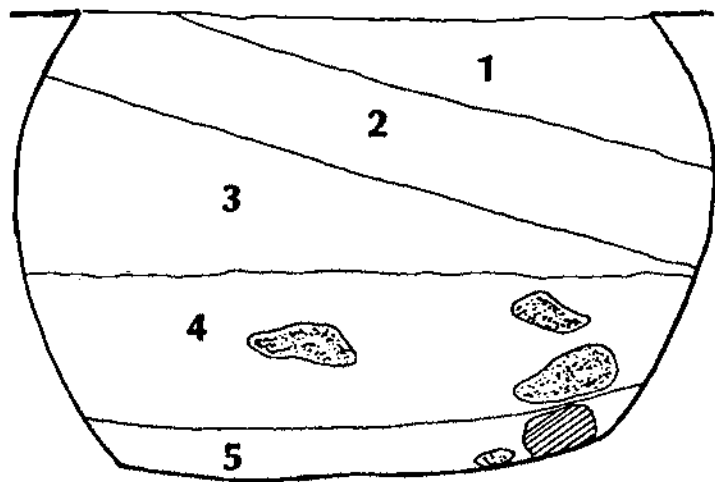
d'una vora exvasada de parets lleugerament divergents i en la qual no s'observen ni restes de pigmentació ni de defectes de cocció.

Àmfora itàlica: S'han comptabilitzat 156 fragments informes, 5 fragments de vores corresponents a dues formes amfòriques, 9 fragments de nanses, 9 fragments de coll i arrencament de panxa i dos pivots. A partir d'aquestes dades, sabem que com a mínim hi ha dues àmfores itàliques.

La gran quantitat de fragments informes i el tipus de fractures (netes i rectilínies) possibiliten que en un futur es pugui portar a terme la seva restauració, de gran interès històric, donat que hi ha pocs recipients sencers d'aquest tipus amfòric a Catalunya.

Fragments d'aquest tipus ceràmic apareixen indistintament a cadascun dels quatre nivells arqueològics (II-12,1%, III-3,5%, IV-6,5% i V-13,5%, respectivament). Però és al primer i a l'últim on hi ha més representació, com si s'haguessin abocat juntament a les primeres i darreres produccions ibèriques. Si seguim aquesta hipòtesi, la gran quantitat d'àmfora ibèrica recollida podria correspondre a dues fornades diferents, en un espai curt de temps.

Les dues vores d'àmfora itàlica corresponen a la forma Dressel 1 A amb una datació cronològica aproximada de meitat del segle II aC.

Secció de la sitja (escala 1:10).

Àmfora púnica: Al quart nivell del reompliment, va aparèixer una vora d'àmfora corresponent a una producció púnica (nord-africana). La forma de la vora és semblant a la Dressel 1 itàlica, però pel que respecta a la pasta (molt vermellosa i amb desgreixant molt fi platejat) i a l'engalba blanquinosa exterior és completament diferent a les produccions tardo-republicanes que arriben a la península.

Tipològicament, es tracta d'una Mañá C1 (MAÑÁ: 1950; p. 207) "... con cuello más o menos marcado y boca más o menos abierta, son muy frecuentes en Cartago, en necrópolis de baja época tales como Bordj-Djedid, en momentos de transición a lo romano - siglos III-II a.C." Aquesta caracterització, encara que molt simple, si ens centrem exclusivament en el perfil de la vora, diferencia aquest tipus ceràmic dels altres quatre models definits per Mañá (A, B, D i E).

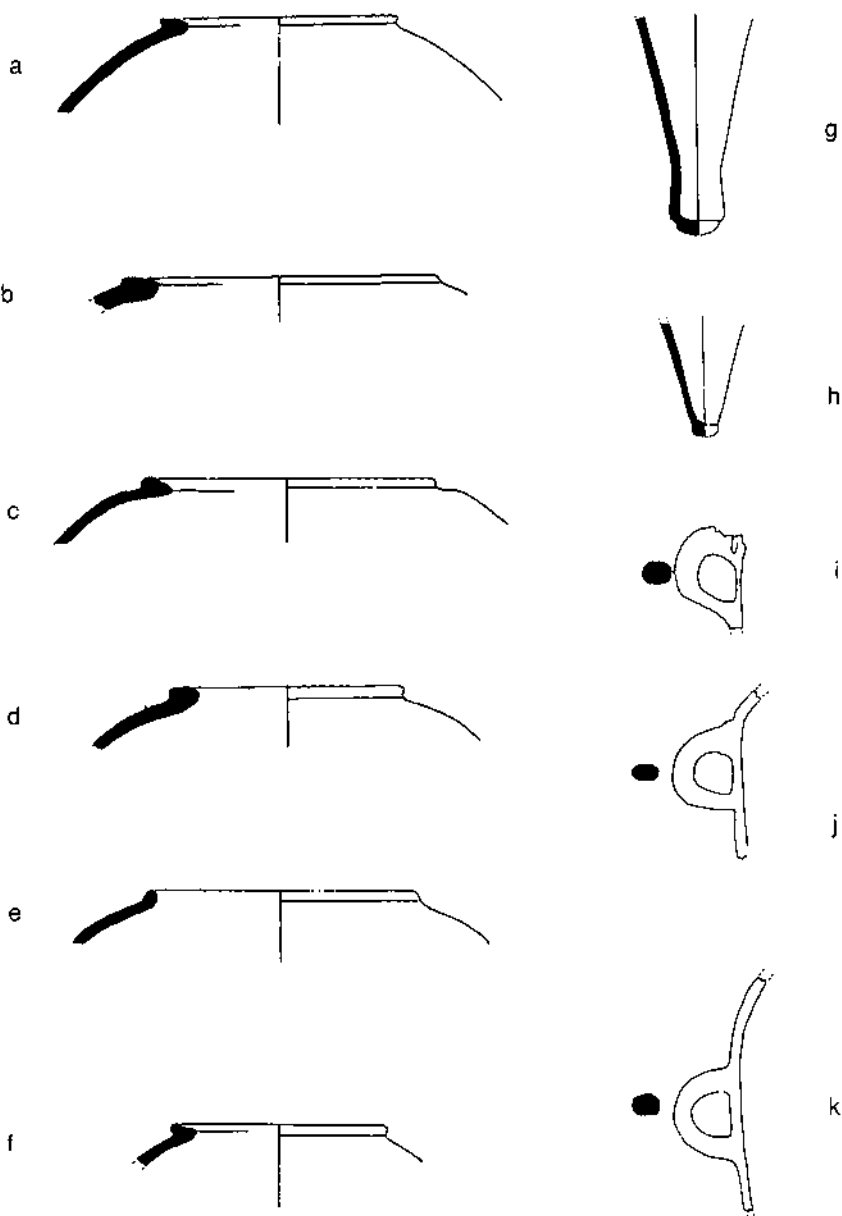
Joan Ramon, dins la seva obra de compilació sobre les àmfores púnico-ebusitanes (RAMON, J.: 1991), fa també àmplies referències a produccions nord-africanes i la seva importància dins el comerç púnic a la mediterrània occidental.

"Muy cerca, cuantitativamente hablando, las Mañá C1 se reparten abundantemente por casi toda la costa peninsular desde el Atlántico (Cádiz) hasta la Galia francesa" (p. 151).

Amb tot i la destrucció de Cartago, després de la 2ª Guerra Púnica (149-146 a.C.), les produccions amfòriques Mañá C1, C2 i la C2a continuen arribant a la península ibèrica fins a la meitat del segle II a.C. (RAMON, J.: 1991, p. 156). D'altra banda, no es descarta la possibilitat que factories púniques del mediterrani central (Malta, Sicília, etc.) comptessin amb centres productors d'aquests tipus de recipients contenedors (AYUSO, V.: 1986, p. 151), que, amb la caiguda del centre econòmic nord-africà, augmentessin les seves línies comercials.

Molts dels exemples d'aquest tipus de recipient han estat documentats en pecis: Cabrera II, Sec així com en centres peninsulars (Empúries) i Balears (Na Guardis). Amb tot i això, sempre són punts de costa, on s'han documentat aquests elements.

Respecte al contingut d'aquests recipients, encara que les hipòtesis no han estat suficientment contrastades, el revestiment interior amb resina fa pensar amb l'oli com a element transportat majoritàriament (AYUSO, V.: 1986; p. 156).

Ceràmica ibèrica. Vores (a-f), pivots (g-h) i nanses (i-k) d'àmfora.

Per tot això, el fragment de vora documentat al reompliment de la sitja, podem enquadrar-lo cronològicament dins el marc delimitat per les produccions d'origen itàlic (Àmfora Dressel 1 A i les Campanianes A). D'altra banda, constitueix un altre punt a tenir en compte, quan parlem de comerç púnic peninsular, dins un marc d'influència clarament itàlic, com és mitjans del segle II a.C.

Ceràmica campaniana A: S'han recollit dos fragments de base amb peu, pertanyents a dues peces diferents. La primera és una forma Lamboglia 26, que presenta un grafit a la part exterior de la base. La segona és una variant de Lamboglia 5, que presenta com a element característic decoració interna amb línies concèntriques.

La cronologia aproximada d'aquests dos fragments estaria entre 150-130 a.C.

Les àmfores Dr 1 A i els dos models de ceràmica campaniana A, apareguts dins la sitja, són les produccions típiques que arribaven a les costes peninsulars i a l'interior al llarg del període tardo-republicà.

Altres materials: Formant part del reompliment de la sitja, van aparèixer també altres materials:

- 2 fragments de tegulae
- 1 fragment d'imbrex
- 1 fragment de paret de dòlia
- 1 gran petxina

Al cinquè nivell, les terres presentaven evidències clares de cremació. Es van recollir mostres per tal d'estudiar possibles restes paleoarqueològiques, així com restes vegetals d'altres tipus.

Pels camps adjacents a la sitja, es documenta gran quantitat de ceràmica ibèrica, així com un fragment de molí barquiforme de calcària (50 x 63 x 13 cm).

VALORACIONS GENERALS I CONCLUSIONS

Aquest indret representa un punt més a afegir dins el marc històric de la romanització a la plana del Penedès. Amb tot i que la major part del

material és ibèric, apareixen restes materials romanes, no únicament ceràmiques, sinó també constructives.

La cronologia específica del moment de reompliment de la sitja és la següent: pel que respecta a les produccions de Campaniana A, podem situar-les entre 150-130 a.C. Les dues àmfores itàliques corresponen a la meitat del segle II a.C. Per tant, **la datació aproximada de la sitja és 140 i 120 a.C.**

L'àmfora púnica ens constata l'existència d'un comerç envers terra endins. La seva datació, si seguim les referències de Joan Ramon (1991), estaria dins el marc delimitat per les produccions itàliques. D'altra banda, la presència de tipus amfòric Mañá C1 de cronologia inicial més antiga (segle III a.C.) suposa la perduració d'elements d'origen púnic dins una òrbita comercial clarament itàlica.

Respecte a la interpretació del procés de reompliment de la sitja presentem la següent hipòtesi:

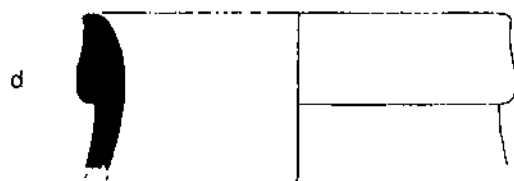
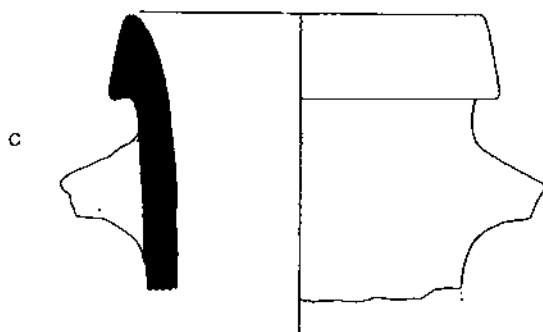
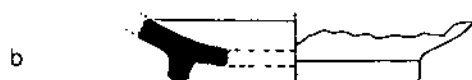
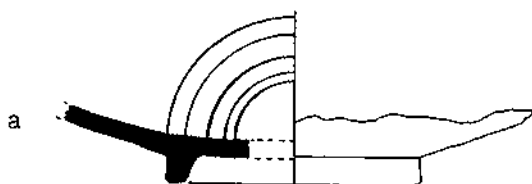
- Durant una primera fase, l'estructura va complir la seva funció original, és a dir, l'emmagatzematge de part dels excedents agrícoles. Així ho demostren les terres més negres del nivell inferior. La seva anàlisi ens donaria una bona informació respecte als continguts orgànics al llarg de la seva primera fase d'ús.

- Durant la segona fase, la sitja deixaria de complir la seva funció original i, com a la majoria dels casos, es transformaria en escombrera o lloc on s'aboquen tot tipus de deixalles. En el cas que ens ocupa, àmfores de producció local (moltes amb defectes de coccio), materials d'importació (romà i púnic), pedres i restes d'argila cremada constitueixen deixalles materials.

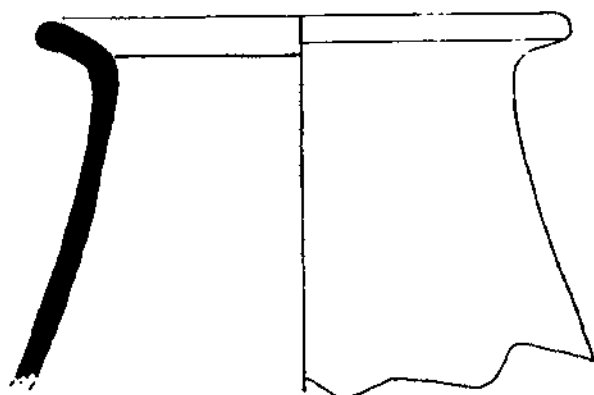
La quantitat de peces recuperades és:

- Entre 25-30 àmfores ibèriques (devien ser presents a la totalitat de la sitja).

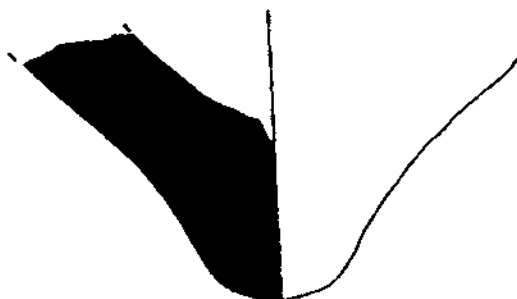
- 2 àmfores de procedència itàlica.
- 1 àmfora púnica (1 fragment de vora)
- 1 gerra de ceràmica ibèrica
- 2 plats de ceràmica campaniana

Ceràmica d'importació. Campaniana A (a-b), Dressel 1A (c) i Maña C1 (d).

a

b

Altres tipus de ceràmica. Ibèrica comuna (a) i pivot d'àmfora itàlica (b).

Si a aquests materials trobats dins la sitja afegim el fragment de molí i d'altres materials arqueològics trobats pels voltants (fonamentalment fragments de ceràmica ibèrica), ens adonem que aquest punt seria més important que el documentat fins al moment:

1.- La presència d'una sitja és prova evident de l'existència d'un establiment humà, que genera els suficients excedents per destinar llocs específics del seu emmagatzematge, i la possibilitat d'introduir-los dins un mercat, ja sigui regional o més ampli.

2.- La presència de gran quantitat de defectes de coccio, entre l'àmfora ibèrica recollida, és un indicatiu clar de l'existència d'un forn de ceràmica molt a prop d'aquest indret. Per tant, a més de generar uns excedents, tenien els elements materials (en aquest cas: argiles, aigua, fusta) i tècnics (propri forn) per elaborar els recipients contenidors i donar sortida als seus productes.

3.- Aquest assentament es trobaria dins les xarxes de distribució comercial de la mediterrània occidental, ja que comptem amb materials d'origen italià com són les àmfores i la ceràmica de taula i també d'origen nord-africà.

4.- Jaciments de característiques cronològiques semblants dins la plana del Penedès són:

Les Carreteres (Olèrdola), amb materials que marquen una cronologia àmplia entre els segles IV-II a.C.

Sant Joan de Viladellops (Olèrdola), que abraça ibèric tardà i romà.

Bosc de Can Castellví, Camí de Penyafel, Camí de la Casa Nova (tots dins el terme municipal d'Olèrdola), que, encara que amb una documentació material més pobre, poden integrar-se dins el marc cronològic dels segles II-I a.C., en molts casos amb una continuïtat ja en època romana.

Jaciments d'època romana que compten amb materials d'època ibèrica són: Vil·la de Maimona (Hàbitat) i Can Pau Soria (Necròpolis); Vinya Pau (tots dins el terme de Vilafranca); Villa Concha (Moja); Hostal Nou (Olèrdola), etc.

Desitgem, per tant, que futurs treballs d'investigació donin a conèixer el procés de romanització dins la plana del Penedès; procés d'assimilació cultural, relacions comercials amb la zona de costa, bases econòmiques, etc.

BIBLIOGRAFIA

- BELTRAN LLORIS, M.: *Cerámica romana. Tipología y clasificación*. Libros Pórtico. Zaragoza.
- CERDA, D.: "Una nau cartaginesa a Cabrera". *Revista Fonaments* núm. 1. Barcelona, 1978.
- GUERRERO AYUSO, V.: "Una aportación al estudio de las ánforas púnicas Mañá C". *Revista Arqueonáutica* núm. 6. CNRS. París, 1986.
- MAÑÁ, J. M.: "Sobre la tipología de ánforas púnicas". *VI Congreso de Arqueología del Sudeste*. Alcoy, 1950.
- MOREL, J-F.: *Céramique Campanienne. Les formes*. École Française de Roma. Palais Farnese. 1981.
- RAMON, JOAN: *Las ánforas púnicas de Ibiza*. Eivissa, 1991.
- RAMON, JOAN: *La producción anfórica púnico-ebusitana*. Eivissa, 1981.
- RAMON, JOAN: "Ibiza y la circulación de ánforas fenicias y púnicas en el Mediterráneo occidental". *Trabajos del Museo de Ibiza*, 5. Eivissa. 1981.
- SANMARTÍ GREGO, E.: *La cerámica campaniense de Emporion y Rhode*. Monografías Emporitanas núm. 4. Barcelona, 1978.
- MIRET, M.; SANMARTÍ, J.; SANMATAÇA, J.: "Distribución espacial de núcleos ibéricos: un ejemplo del litoral catalán". *Arqueología Espacial* vol. IV. Teruel 1984.